

TA'LIM XIZMATLARI BOZORI SAMARADORLIGINI IQTISODIY BAHOLASH.

Olimova Bahora Shuxratovna

*Qarshi muhandislik-iqtisodiyot insitituti biznes va
innovatsion menejment kafedrasi dotsenti*

E-mail: bahoraolimova74@gmail.com

Tel: +998-91-262-16-00

Annotatsiya: Maqolada ta'lim xizmatlari bozori rivojlanish ko'rsatkichlarini ko'p omilli bog'lanishlar asosida modellashtirish va boshqarish istiqbollari, tahlil qilingan tadqiqotlar ta'lim sifati boshqaruvi yo'nalishida turlicha yondashuvlar yoritilgan.

Kalit so'zlar: ta'lim sifati, boshqaruv tizimi, menejment, ta'lim sifati baholash, iqtisodiy-ijtimoiy samaradorlik, baholashning modellari.

Abstract: The article highlights the perspectives of modeling and management of educational services market development indicators on the basis of multi-factor relationships, various approaches in the direction of educational quality management in the analyzed studies.

Key words: educational quality, management system, management, economic and social efficiency, educational quality assessment.

Har bir sohaning rivojlanishida ta'lim xizmatlarining o'rni beqiyos. Zero, har bir soha va tarmoqlarning nazariy va metodologik asosini ta'lim tashkil qiladi. Ta'lim orqali yangi tovarlar va xizmatlar, boshqaruv tuzimlari, faoliyatlarining nazariy, ilmiy va metodik asoslari yaratiladi. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyevning 2019-yil 8-oktyabrdagi "O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PF-5847-son Farmonida O'zbekiston Respublikasida oliy ta'limni tizimli isloh qilishning ustuvor yo'nalishlarini belgilash, zamonaviy bilim va yuksak ma'naviy-axloqiy fazilatlariga ega, mustaqil fikrlaydigan yuqori malakali kadrlar tayyorlash jarayonini sifat jihatidan yangi bosqichga ko'tarish, oliy ta'limni modernizatsiya qilish, ilg'or ta'lim texnologiyalariga asoslangan holda ijtimoiy soha va iqtisodiyot tarmoqlarini rivojlantirish maqsadlari belgilab berilgan bo'lib, ularni bajarish bo'yicha aniq vazifa va topshiriqlar keltirilgan.

Ta'lim xizmatlari korxonalarining menejerlari uchun muhim muammo – bu samaradorlik hisoblanadi. Shunga ko'ra, mehnat unumdorligini oshirish – bu ham davlat darajasida, ham tashkilot yoki korxonada darajasida belgilanadigan muhim

maqsad hisoblanadi. Ta'kidlash mumkinki, mehnat unumdorligini oshirmasdan samaradorlikni oshirish bu qoniqarsiz natijalarga erishishning ancha oson yo'llarini topishning o'zginasidir. Ta'lim xizmatlari sohasida mehnat unumdorligini oshirish vazifasi nafaqat uning oshishi, balki ko'p jihatdan rahbariyatning harakatlari natijasi bo'lib hisoblanadigan baholash bilan ham bog'liq bo'ladigan o'ziga xos murakkabliklarni namoyon qiladi. Xizmat ko'rsatish sohasida intellektual mahsulot va nomoddiy qiymatliklar (masalan, tovar belgisi)ga nisbatan mulkchilik munosabatlarini qamrab oladigan intellektual mulk huquqi tobora keng yoyilmoqda. Intellektual mulk ob'yekti sifatida moddiy shakl emas, balki mazmun nazarda tutiladi. Lekin uni mulkchilik bilan birlashtiradigan asosiy jihat – bu intellektual faoliyat natijalariga to'la huquqning mutlaq xususiyati hisoblanadi. Xizmat ko'rsatish sohasining rivojlanishida kichik korxonalar katta ahamiyatga ega bo'ladi. Jahon statistikasi shu haqida guvohlik beradiki, unga ko'ra, turli mamlakatlar va mintaqalardagi xizmat ko'rsatish ishlab chiqarishining katta qismi aynan kichik biznes sohasida jamlangandir[1].

Ta'lim xizmatlari bozori samaradorligini iqtisodiy baholash ta'lim dunyoning rivojlanishida muhim omil hisoblanadi. U shaxslarni intellektual va professional jihatdan rivojlantirishga, ish kuchini yaxshilashga, iqtisodiy o'sishni rag'batlantirishga va ijtimoiy taraqqiyotni ta'minlashga xizmat qiladi. Ta'lim xizmatlari bozori, bir tomondan, ta'lim muassasalarining ta'lim xizmatlarini taklif qilishi va, boshqa tomondan, shaxslarning bu xizmatlarga bo'lgan talabini aks ettiradi. Ushbu maqolada biz ta'lim xizmatlari bozori samaradorligini iqtisodiy jihatdan baholashga harakat qilamiz. Bu baholashda biz ta'limning iqtisodiy manfaatlarini, bozorning raqobatdoshlik darajasini, ta'lim xizmatlarining sifati va narxlarini, davlatning ta'lim sohasiga aralashuvini va boshqa muhim omillarni tahlil qilamiz. Maqola, shuningdek, ta'lim xizmatlari bozori samaradorligini oshirish yo'llarini ham ko'rib chiqadi.

Ta'limning iqtisodiy manfaatlari ta'limning iqtisodiy manfaatlarini quyidagi jihatlardan ko'rib chiqish mumkin:

Inson kapitalining rivojlanishi: Ta'lim shaxslarning bilimlarini, ko'nikmalarini va qobiliyatlarini oshirib, ularning ish bozorida raqobatbardoshligini yaxshilaydi.

Ishlab chiqarish unumdorligini oshirish: Bilimlar va ko'nikmalar ishlab chiqarishning samaradorligini oshirishga, ish o'rinlarini yaratib berishga va iqtisodiy o'sishni rag'batlantirishga yordam beradi.

Iqtisodiy turli xillikni oshirish: Ta'lim shaxslarga iqtisodiy jihatdan turli xil sohalarda faoliyat yuritish imkonini beradi, bu esa iqtisodiy turli xillikni oshirib, mamlakatning barqaror rivojlanishiga yordam beradi.

Innovatsiyalarning rivojlanishi: Ta'lim yangi bilimlar, texnologiyalar va innovatsiyalarni yaratishga yordam beradi, bu esa iqtisodiy o'sishni tezlashtiradi.

Jamiyatdagi tengsizlikni kamaytirish: Ta'lim barcha shaxslarga teng imkoniyatlar yaratib berishga, jamiyatdagi iqtisodiy va ijtimoiy tengsizlikni kamaytirishga yordam beradi.

Ta'lim xizmatlari bozori samaradorligini baholashda quyidagi ko'rsatkichlardan foydalanish mumkin:

Raqobatdoshlik darajasi: Bozorda qancha ta'lim muassasasi mavjudligi, ularning xizmatlaridagi farqlar va talabalarni tanlash erkinligi. Raqobatdoshlik bozorning samaradorligini oshiradi, chunki bu ta'lim muassasalarini sifatli xizmatlar taklif qilishga, narxlarni past darajada ushlab turishga va talabalarning ehtiyojlarini qondirishga majbur qiladi.

Ta'lim xizmatlarining sifati: Ta'limning natijalari, o'quv dasturlari, o'qituvchilarning malakasi, o'quv muhitining sifatini baholash. Sifatli ta'lim shaxslarning bilimlarini va ko'nikmalarini oshirib, ish bozorida raqobatbardoshligini yaxshilaydi.

Narxlar: Ta'lim xizmatlarining narxlari va ularning talabalar uchun kirish imkoniyatiga ta'siri. Narxlar talabalarning ta'limga kirish imkoniyatiga ta'sir qiladi, shu sababli narxlarning maqbul darajada bo'lishi va ta'limning moliyalashtirilishi muhimdir.

Davlatning aralashuvi: Davlatning ta'lim sohasiga aralashuvi miqdori va sifatini, subsidiyalar, stipendiyalar, ta'limni moliyalashtirish va boshqa davlat dasturlarini baholash. Davlatning aralashuvi ta'lim xizmatlarining sifatini yaxshilash, narxlarni boshqarish va barcha shaxslarning ta'limga kirish imkoniyatini ta'minlash maqsadida bo'lishi kerak.

Ta'lim xizmatlari bozori samaradorligiga quyidagi omillar ta'sir qiladi:

Iqtisodiy o'sish: Iqtisodiy o'sish ta'limga bo'lgan talabni oshiradi, bu esa bozordagi raqobatdoshlikni kuchaytirishi va sifatli xizmatlar taklif qilishga olib kelishi mumkin.

Texnologiyalar: Texnologiyalar ta'lim xizmatlarining taklif qilinishi va iste'mol qilinishini o'zgartirib, onlayn ta'lim, o'quv materiallari va boshqa innovatsiyalarni rivojlantiradi.

Jamiyatning madaniy va ijtimoiy qadriyatlari: Jamiyatning ta'limga bo'lgan munosabati, ta'limga bo'lgan investitsiyalar va ma'lum sohalardagi kasblarga bo'lgan talab ta'lim xizmatlari bozori samaradorligiga ta'sir qiladi.

Davlat siyosati: Ta'lim siyosati, ta'limni moliyalashtirish, ta'lim muassasalarining faoliyatini tartibga solish va ta'lim xizmatlarining sifatini nazorat qilish bozordagi samaradorlikni oshirishi yoki kamaytirishi mumkin.

Ta'lim xizmatlari bozori samaradorligini oshirish uchun quyidagi choralarni amalga oshirish mumkin:

Raqobatdoshlikni oshirish: Ta'lim muassasalarining faoliyatini liberalizatsiyalash, yangi ta'lim muassasalarining ochilishini rag'batlantirish, talabalarni tanlash erkinligini oshirish.

Ta'lim xizmatlarining sifatini yaxshilash: Ta'lim muassasalarining faoliyatini sifat jihatdan baholash tizimini joriy etish, o'qituvchilarning malakasini oshirish, o'quv dasturlarini zamonaviylashtirish.

Ta'limning moliyalashtirilishi: Ta'limga bo'lgan davlat investitsiyalarini oshirish, stipendiyalar tizimini takomillashtirish, talabalarning kreditlarga kirish imkoniyatini kengaytirish, xususiy sektorning ta'limga investitsiya qilishiga rag'batlantirish.

Davlatning aralashuvini optimallashtirish: Davlatning ta'lim sohasiga aralashuvini samarador va shaffof qilish, ta'lim xizmatlarining sifatini nazorat qilish tizimini takomillashtirish, o'qituvchilarning mehnatini rag'batlantirish.

Texnologiyalarni qo'llash: Onlayn ta'limni rivojlantirish, o'quv materiallari va resurslarga kirish imkoniyatini oshirish, ta'limda innovatsiyalarni qo'llab-quvvatlash.

Jamiyatning ta'limga bo'lgan munosabatini o'zgartirish: Ta'limning ahamiyati to'g'risida jamiyatda ma'lumot tarqatish, ta'limga bo'lgan investitsiyalarni rag'batlantirish, ta'limning sifatini yaxshilashga yo'naltirilgan ijtimoiy kampaniyalarni o'tkazish.

Ta'lim xizmatlari bozori samaradorligini iqtisodiy baholash shuni ko'rsatadiki, ta'lim dunyoning rivojlanishida muhim omildir va uning samaradorligini oshirish mamlakatning iqtisodiy va ijtimoiy taraqqiyotiga ijobiy ta'sir qiladi. Bozordagi raqobatdoshlikni oshirish, ta'lim xizmatlarining sifatini yaxshilash, ta'limning moliyalashtirilishiga e'tibor qaratish, davlatning aralashuvini optimallashtirish va texnologiyalarni qo'llash ta'lim xizmatlari bozori samaradorligini oshirishga yordam beradi. Ta'lim xizmatlari bozori samaradorligi to'g'risida davlat va xususiy sektor, ta'lim muassasalarining rahbarlari, o'qituvchilar va talabalar o'rtasida doimiy muloqot va hamkorlik muhim ahamiyatga ega.

Ta'lim sohasida rejali iqtisodiyotdan ochiq bozor iqtisodiyotiga o'tish jarayonida ro'y berayotgan o'zgarishlar qizg'in bahs-munozaralarga sabab bo'lmoqda. Amaldagi kontseptual apparatni aniqlashtirish modernizatsiyaga qaratilgan chora-tadbirlar samaradorligini oshirish va shu orqali zamonaviy ta'lim tizimini yaratish jarayonini tezlashtirish imkonini beradi[2].

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Salaydinova Feruza Samarjon qizi SamISI magistri Isxakova Sarvar Ayupovna SamISI Raqamli iqtisodiyot kafedrasi dotsenti, PhD. “TA’LIM XIZMATLARINI IJTIMOY-IQTISODIY SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO’LLARI”.
2. Radjabova Gavxar Umarovna Qo‘qon davlat pedagogika instituti “Maktab menejmenti” kafedrasi dotsenti “TA’LIM XIZMATLARI BOZORI VA UNING TARTIBGA SOLINISHI”.
3. Suyunovich, Mukhitdinov Khudoyar, and Norqobilova Feruza Abdihamidovna. “Prospects Of Digitalization Of Craftsmanship Development In The Region.” Journal of Pharmaceutical Negative Results (2022): 345-352.
4. Norqobilova.F.A. “XIZMAT KO’RSATISH TARMOQLARINI MODELLASHTIRISHDA TIZIMLI TAHLIL QILISH, SINTEZLASH VA OPTIMALLASHTIRISH.” International journal of conference series on education and social sciences (Online). Vol. 1. No. 2. 2021.
5. Abdihamidovna, Norqobilova Feruza. “Financial Services to the Residents of the Region in the Field of Crafts.” International Journal of Innovative Analyses and Emerging Technology 1 (2021): 225-230.
6. Biznes va innovatsion menejment kafedrasi assistenti Olimova Bahora Shuxratovna, Journal of Advanced Zoology.ISSN: 0253-7214, Volume 44 Special Issue S1 Year 2023 Pages 184:197. Available online at: <https://jazindia.com>.
7. Biznes va innovatsion menejment kafedrasi assistenti Olimova Bahora Shuxratovna, Iqtisodiy taraqqiyot va tahlil ilmiy elektron jurnal, 2023-yil, oktyabr.6-son, UO‘K: 332.1 www.e-itt.uz/ 45-48-betlar.
8. Qarshi muhandislik iqtisodiyot instituti talabasi Tangriyev Abdurahmon, “Raqamli iqtisodiyot sharoitida biznes jarayonlarining boshqarishning marketing strategiyasi”.